

LAUKUMU UN SKVĒRU REKONSTRUKCIJA VALSTS NOZĪMES PILSĒTBŪVniecības PIEMINEKĻA „LIEPĀJAS VĒSTURISKAIS CENTRS” TERITORIJĀ

Silvija OZOLA

Rīgas Tehniskā universitāte, e-pasts: ozola.silvija@inbox.lv

Eiropā līdz Pirmā pasaules kara sākumam Liepāju pie Baltijas jūras pazina kā rūpniecības, tirdzniecības un transporta pilsētu un kūrortu ar kvalitatīvu arhitektūru un vidi. VecLiepājas plānojumu noteica Kūrmājas prospekta un Peldu ielas promenāžu loks, kas nodrošināja kūrortam saikni ar finanšu centriem Lielajā un Graudu ielā un Jauno tirgu. Laukuma malā pie Zivju ielas bija uzcelts gaļas paviljons (1862), bet Tirgoņu un Graudu ielu stūrī – Strupa nams, kurā jau 1875. gadā atradās Rūdolfa Pūces izdevniecība *Buch-, Kunst- & Musikalien Handlung von Rudolph Puhze*. Nama bēniņu telpas pārbūvēja par pilnu otro stāvu un 1891. gada 22. novembrī atklāja „Hamburgas” viesnīcu, kur Jānis Rainis 1897. gada februārī tikās ar Jaunās Strāvas dalībniekiem – „Dienas Lapas” līdzstrādniekiem. Mazstāvu apbūvi ap laukumu satiksmes maģistrāļu krustojumā aizstāja daudzstāvu ēku kompleksi, un Liepājas centrs ieguva jaunu plānojumu ap Rožu laukumu. Pilsētā vienā no augstākajām vietām – Kārļakalnā (*Karlsberg*) – divstāvu koka ēku, mūra kazarmu un virssardzes ēkas ietvēra garu kāpu starp Alejas, Krišjāņa Valdemāra, Jēkaba Janševska un Rožu ielām, kur zviedri 1701. gadā rīkoja karavīru apmācības un karalis Kārlis XII pieņēma karaspēka parādes, bet Liepājas rāte aicināja nomaļu iedzīvotājus pārcelties uz paaugstināto vietu, lai uzmācīgo smilšu kāpu nostiprinātu. Izveidojās Jaunciems, kas pastāvēja līdz 18. gs. vidum. Smilšaino vietu 1836. gadā dēvēja par „*in den Sandbergen*”, bet 1880. gadā – par Alejas laukumu (*Alee-Platz*), kur karavīriem rīkoja apmācības un parādes un 1890. gadā sāka celt kazarmas un virssardzi. Laukumam piešķīra jaunu nosaukumu „*Hauptwache-Platz*”. Pēc imperatora Aleksandra III 1890. gada 15. janvāra pavēles Liepāja kļuva par jūras un sauszemes cietoksni ar Kara ostu, kur izvietoja Baltijas jūras galveno flotes bāzi, kas atradās Kronstatē. Alejas laukuma funkciju mainīja: 1913. – 1914. gadā ierīkoja apstādījumus un gājēju celiņus. Nikolaja (tagad Republikas) un Vilhelmīnes (kopš 1932. gada Krišjāņa Valdemāra) ielu stūrī 1883. gada 24. maijā ielika pamatakmeni Nikolaja ģimnāzijai, kurai pirmos metus arhitekts Pauls Makss Berči izstrādāja jau 1873. gadā. Jaunceltni Valdemāra ielā 4 iesvētīja 1885. gada 12. janvārī. Blakus zemesgabālā Valdemāra ielā 6 jau 1894. gadā bija uzcelts J. Kelmera nams.

Liepāja 1925. gada 18. martā svinēja 300 gadu jubileju. Valsts prezidents (1922–1927) Jānis Čakste kopā ar ārlietu ministru (1918–1924) Zigfrīdu Annu Meierovicu un Liepājas pilsētas galvu (1922–1928, 1934–1940) Evaldu Rimbenieku Alejas laukumā, kur virssardzes divstāvu namā atradās pilsētas muzejs (līdz 1935) un bērniību aizvadīja Imants Sudmalis (1916–1944), iestādīja katrā stūrī vienu liepu. Laukumam 1929. gada 21. martā deva Jāņa Čakstes vārdu, un apdāvinātais tēlnieks Kārlis Zemdega (1894–1963) 1932. gadā iecerēja izveidot bērniem pasaku dārzu ar baseinu, ap kuru izvietoti četri dzīvnieku tēli simbolizētu noteiktas īpašības: lācis – spēku, lapsa – gudrību un viltību, ērglis – drošsirdību, gulbis – šķīstību un biklumu, bet centrā uzstādīt granīta tēlu „Laima – bērnu sargātāja”. Ieceri neīstenoja līdzekļu trūkuma dēļ. „Hamburgas” viesnīcā pie Rožu laukuma Liepājas latviešu mākslas veicināšanas biedrība latviski iekārtoja Mākslinieku pagrabu.

Otram pasaules karam sākoties vācu aviācija 1941. gada 22. jūnijā vērta uzbrukumu pret Liepāju un no 25. līdz 27. jūnijam tieši karadarbībā iznīcināja apbūvi ostmalā, bet 1942. gadā – namus ap Rožu (no 1945. gada 25. septembra līdz 1988. gadam Uzvaras) laukumu un Lielo (no 1955. gada Ļeņina) ielu. Vācu armiju grupas „Ziemeļi” karaspēks 1944. gada 9. – 10. oktobrī nonāca ielenkumā jeb „Kurzemes katlā”, un uz dienvidiem no Liepājas izveidojās frontes līnija. Padomju aviācijas uzlidojumā 14., 21. un 22. decembrī sagrāva Liepājā namus Peldu (no 1948. gada Komjaunatnes) ielā un Kūrmājas (no 1945. gada Padomju) prospektā un muzeja ēku Alejas (no 1948. gada Komjaunatnes) laukumā.

Pirmajos pēckara gados likvidēja kara sekas. Liepājā nopostītās apbūves atjaunošanai Latvijas PSR Ministru Padomes Arhitektūras lietu pārvaldes Republikāniskās arhitektūras-plānošanas darbnīcas arhitekts Vitālijs Ivanovs (1909–1964) izstrādāja „Celtniecības komplekso shēmu 1946. – 1950. gadam” – pamatdokumentu labiekārtojuma projektēšanai teritorijās, kas zaudēja apbūvi. Nopostītās „Hamburgas” viesnīcas vietā ierīkoja skvēru. Labiekārtošanas kantora direktora Zīlīša vadībā 1949. gadā labiekārtoja Republikas un Krišjāņa Valdemāra ielu paplašinājumu un Komjaunatnes laukumu, kur 1952. gadā uzstādīja skulptūru „Pionieris ar baložiem”. Laukuma ideoloģiskā uzdevuma īstenošanai 1978. gada 23. novembrī atklāja Padomju Savienības Varonim Imantam Sudmalim veltītu monumentālu ansambli (arhitekti Oļģerts Ostenbergs (1925–2012) un Ivars Strautmanis, tēlnieki Valdis Albergs (1922–1984) un Gaida Grundberga).

Atjaunotajā Latvijas Republikā aktuāla kļuva vēsturiskā mantojuma saglabāšana: 1995. gada 21. jūlijā demontēja Imanta Sudmaļa pieminekli, un Kultūras ministrija 17. – 19. gs. arhitektūras vērtību un pilsētvides aizsardzībai Liepājā 1998. gada 29. oktobrī izdeva rīkojumu Nr. 128 par Valsts nozīmes pilsētībūvniecības pieminekli „Liepājas pilsētas vēsturiskais centrs” (Valsts aizsardzības Nr. 7436). Laukums 1999. gadā atguva pirmā Latvijas Republikas prezidenta Jāņa Čakstes vārdu, un arhitekta Andra Kokina birojs izstrādāja projektu laukuma rekonstrukcijai. Čakstes laukuma skulptūru dārza aizsākumam tēlnieku simpozija „Liepājas māsas” dalībnieki – Liepājas un sadraudzības pilsētu Elblongas, Klaipēdas, Gomeļas, Darmštates, Nīneshammas un Nīkebingas mākslinieki 2000. gada jūnijā radīja septiņas skulptūras. Liepājas dome 2009. gadā atpirka no Andreja Džeriņa zemi Lielajā ielā 16 un Lielajā ielā 18 iepretī tirdzniecības namam „Kurzeme”, lai rekonstruētu un labiekārtotu morāli un fiziski novecojušo skvēru. Vienlaicīgi izsludināja iepirkumu diviem projektā „Liepājas pilsētas parku, skvēru un zaļo zonu rekonstrukcija” ietvertiem objektiem, lai sagatavotu un iesniegtu pieteikumu Eiropas Savienības struktūrfondu līdzekļu piesaistei aktivitātē „Nacionālas un reģionālas nozīmes attīstības centru izaugsmes veicināšana līdzsvarotai valsts attīstībai”: pirmajā daļā iekļāva Čakstes laukuma rekonstrukciju atbilstoši SIA „AKA birojs” izstrādātajam tehniskajam projektam, bet otrajā daļā – skvēra Lielajā ielā labiekārtojumu atbilstoši SIA „Grupa 93” tehniskajam projektam. Liepājas domes deputāti 2015. gada 14. maijā sēdē akceptēja lēmumprojektu par zemesgabala iegādi Republikas ielā 2, lai apvienotu blakus esošus zemesgabalus un izveidot Paula Maksa Berči skvēra izveidei.

Vēsturiskās vides identitātes saglabāšanā ir svarīgi atjaunot atsevišķas arhitektoniski nozīmīgas celtnes un nodrošināt pilsētvides – laukumu, skvēru un apstādījumu – kompleksu un kvalitatīvu sakārtošanu. Jāņa Čakstes laukums un abi skvēri atrodas valsts nozīmes pilsētībūvniecības pieminekļa „Liepājas pilsētas vēsturiskais centrs” teritorijā. Labiekārtojuma projektus īstenojot ar Eiropas Savienības līdzfinansējumu ieguva rezultātu, kas apliecina arhitektu profesionālo meistarību vēsturiskās vides identitātes saglabāšanā un norāda uz pilsētvides attīstības tendencēm mūsdienās.